

Neerlandistiek in beeld

onder redactie van
Theo Janssen & Ton van Strien

Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam

Nodus Publikationen Münster

2013

Iets over diminutieven Nederlandse morfologie in de eerste helft van de 20ste eeuw

Matthias Hüning

Abstract – The case of the Dutch diminutive nicely illustrates the development from a diachronic and etymological perspective to a more synchronic and descriptive approach in morphology and linguistics in general during the first half of the 20th century. The discussion of the origin of the Dutch diminutive suffix -tje led to an extensive controversy at the beginning of that century, mainly between Kloeke and De Vries. We see the rise of dialect geography as an important methodological advancement, with the study by Pée as its highlight. Subsequently, the attention shifts to the synchronic description of the form and the function of the diminutive in the standard language.

Morfologie, woordvorming, diminutief, dialectgeografie

1. Inleiding¹

Woordvorming (en morfologie in het algemeen) was geen bijzonder populair onderwerp in de Nederlandse taalkunde van de eerste helft van de vorige eeuw. De echte bloei van de Nederlandse morfologie begint pas later en heeft alles te maken met de opkomst van wat Franz Rainer (1987: 198) ooit ‘die niederländische Produktivitätsforschung’ genoemd heeft. Het is namelijk vooral het onderzoek naar morfologische productiviteit dat ervoor gezorgd heeft dat de Nederlandse morfologie ook internationaal een belangrijke plaats heeft gekregen binnen de taalkunde. Dit onderzoek komt echter pas in de tweede helft van de twintigste eeuw goed op gang en is nauw verbonden met namen als Uhlenbeck, Schultink, Van Marle, Booij, Van Santen en Baayen (zie hiervoor de bijdrage van Ariane van Santen in dit boek).

In zijn prachtige overzicht van de geschiedenis van de Nederlandse morfologie constateert Schultink (1994: 48) dan ook droogjes: ‘In de periode van 1914-1945 was de groei van de beoefening der morfologie in het Nederlandse taalgebied weinig spectaculair.’ Opmerkelijk is volgens hem onder andere de studie *Iets over woordvorming* door Wobbe de Vries’ (1921). In dit ‘qua compositie nogal moeilijk toegankelijke geschrift’ kiest de auteur zijn uitgangspunt ‘meer in het opvallende, incidentele taalverschijnsel dan in geconstateerde regelmaat’ (Schultink 1994: 48). In dit boek, dat volgens Schultink overigens geen blijvende sporen heeft achtergelaten,² vinden we onder ander een paragraaf over diminutieven, een categorie die

¹ Met dank aan de beide anonieme reviewers voor hun constructieve opmerkingen.

² Voor meer informatie over Wobbe de Vries verwijs ik naar Kruyskamps inleiding bij die heruitgave uit 1972 en naar het biografische artikel van Zwart (2008).

De Vries vervolgens intensief heeft bezig gehouden. Hij raakte namelijk verzeild in een controverse over het ontstaan van het Nederlandse diminutiefsuffix *-tje*. Deze discussie over diminutieven lijkt mij in zekere zin kenmerkend voor (de ontwikkeling van) de beoefening van de morfologie in de eerste helft van de twintigste eeuw en daarom wil ik er in deze bijdrage wat aandacht aan besteden. Voor een vollediger overzicht van de geschiedenis van de Nederlandse morfologie verwijs ik graag naar Schultink (1993 en 1994).

2. Verkleinwoorden in de Germaanse talen

De studie van de verkleinwoorden in de Germaanse talen begint met Jacob Grimm, die er in zijn *Deutsche Grammatik* (1831: 664-707) een hoofdstuk aan wijdt en daar het Nederlands uitvoerig ter sprake brengt. Te Winkel (1862) sluit daarbij aan:

Die voortreffelijkheid [van de Indogermaanse talen; MH] bestaat onder andere ook daarin, dat zij door het hechten van voor- en achtervoegsels aan de woorden dikwijls zeer fijne wijzigingen in de begrippen en voorstellingen weten aan te brengen. De zoogenoemde verkleinwoorden leveren van dat vermogen een alleszins merkwaardig voorbeeld op. Niet alle talen echter van onzen stam zijn met die soort van woorden even mild bedeed. Het angelsch b.v. bezit er slechts weinig en kan er thans geene nieuwe meer maken. Onze taal daarentegen is er rijk, volgens Grimm het rijkst, mede gezegend en vormt er van elk substantief, waarbij aan quantiteit of intensiteit slechts kan gedacht worden. Onze verkleinwoorden maken dan ook eene zoo merkwaardige klasse van woorden uit, dat zij eene afzonderlijke beschouwing overwaardig zijn. (Te Winkel 1862: 81)

Deze ‘beschouwing’ concentreert zich in de 19de en aan het begin van de 20ste eeuw in hoofdzaak op de geschiedenis van de diminutieven. In *Schönfeld's Historische Grammatica van het Nederlands* vinden we de opmerking dat het aantal diminutieven in de Oud-Germaanse overlevering gering is. ‘Eerst in de latere middeleeuwen neemt hun aantal in ’t wgm. toe; zo vindt men er reeds zeer veel in ’t mnl’ (Van Loey 1970: 232).

Dit suggereert dus, dat we het begin van de enorme productiviteit van de diminuering moeten zoeken in het Middelnederlands. Het belangrijkste diminutiefsuffix in het Middelnederlands is *-keijn*, maar daarnaast zijn er tal van varianten.³ Het ligt voor de hand om het suffix *-(s)ke*, dat we tegenwoordig vooral in het zuiden van het taalgebied en in Friesland en Groningen aantreffen, te zien als de directe opvolger van dit oude diminutiefsuffix. Verder hebben we tegenwoordig in de standaardtaal de vorm *-(t)je* met zijn diverse allomorfen. En het is deze vorm met een *-j-* die geleid heeft tot de daarnet al genoemde controverse.

³ Zie voor de diminutieven en hun functies in het Middelnederlands ook Bakema (1997).

3. 'Eindeloos spiegelgevecht' over de geschiedenis van het diminutiefsuffix

In navolging van Wrede (1908) betoogt Kloeke (1923) dat ook het suffix *-tje* zich heeft ontwikkeld uit het oudere *-keijn*. Hij ziet verschillende fonologische processen (vooral palatalisatie) verantwoordelijk voor deze ontwikkeling die in de dertiende en veertiende eeuw in Noord-Holland begon en zich vervolgens naar het zuiden en het oosten verspreidde. Een geval van 'Hollandse expansie' dus:

Das lebendige holländische *-tje* ist [...] unter dem gewaltigen Druck der hinter ihm steckenden Kultur der holländischen Blütezeit eruptionsartig über den weiten Wall südwärts und ostwärts hinweggeströmt. (Kloeke 1923: 229)

Met deze stelling was Wobbe de Vries het grondig oneens in zijn reactie onder de titels *De verkleinuitgangen in de Nederlanden* (De Vries 1924) en *Zijn de verkleinuitgangen met j en met ie uit Holland naar elders gekomen?* (De Vries 1925). Volgens hem is *-tje* niet ontstaan uit *-keijn* en al helemaal niet in Holland. Het ontstaan van *-tje* moet volgens hem worden gezien als een zelfstandige ontwikkeling, het suffix kwam naast het oudere *-keijn* te staan en heeft dit suffix langzamerhand steeds meer verdrongen. Deze lijn van argumentatie is in aanleg al te vinden in *Iets over woordvorming*, waar De Vries ook al beweerd had dat *-tje* niet kan worden afgeleid uit *-keijn* of uit het Friese *-ke*. En omdat een oud Germaans diminutiefsuffix met *-j-* 'nergens te vinden' is, zal men 'wel moeten denken aan jongere ontwikkeling uit een anders-luidend suffix', waardoor *-tje* en *-ken* dan naast elkaar komen te staan (De Vries 1921: 81), een stelling die door Kloeke polemisch werd bekritiseerd:

Und diese so oft gebrauchte *-keijn*-Endung – wie oft wird man sie täglich gebraucht haben! – sollte nun eines Tages untergegangen sein, während an irgendeinem dunkeln Zeitpunkt die Diminutiv-Endung *-tje* 'auftauchte'. Man hat hier die Sache auf den Kopf gestellt, da ja *-tje* die lautgesetzliche holländische Form ist und *-ken* die fremde Ente im Loch. (Kloeke 1923: 228/9)

Kloeke is heel stellig in zijn afwijzing van de argumentatie van De Vries: '[...] man wird dem Verf. für das viele neue Material recht dankbar sein, mit seinen Konstruktionen kann ich mich aber keineswegs einverstanden erklären [...]' (p. 222).

Dit verschil van mening heeft geleid tot een hele reeks van artikelen over de vraag hoe en wanneer het suffix *-tje* is ontstaan. Alleen De Vries heeft in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw een stuk of tien artikelen gewijd aan de verkleinuitgangen en ook Kloeke is er nog een paar keer op teruggekomen. Ik geef de hele discussie hier niet weer, maar verwijs daarvoor graag naar de uitvoerige samenvatting door Pée in zijn studie *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva* (1936: 19-51). Hij concludeert dat de historische studies en het onsystematisch bij elkaar brengen van enkele dialectgegevens niet geleid hebben tot het beslechten van de discussie. Nog steeds is er geen duidelijk beeld van de ontwikkelingsgang.

Daarom kiest Pée voor een andere aanpak. Volgens hem kan alleen een grootschalig en systematisch dialectgeografisch onderzoek helderheid brengen in de vraag naar het ontstaan en de ontwikkeling van de Nederlandse verkleinvormen. Hiermee volgt hij de weg die Wrede (1908) heeft uitgestippeld in zijn overzicht van de Duitse diminutieven op basis van het dialectmateriaal dat door Georg Wenker met schriftelijke enquêtes bij elkaar was gebracht voor de *Sprachatlas des deutschen Reichs*.

Pée, die eveneens enquêtes gebruikt, concentreert zich op het zuiden van het Nederlandse taalgebied. Voor het noorden, waarvoor hij veel minder gegevens heeft, gebruikt hij ook reeds beschikbaar materiaal. Pée presenteert zijn resultaten in de vorm van 24 becommentarieerde dialectkaarten. Over de geschiedenis van de diverse suffixen kan Pée (1936: 105) op basis van zijn materiaal concluderen: ‘Al de bestaande productieve verkleiningsuitg. van het modern Ndl. taalgebied zijn verklaarbaar uit een ouder *-k*-suffix’. Wrede en Kloeke hadden het dus, althans volgens Pée, toch bij het rechte eind. Pées conclusie is een soort common sense geworden en is overgenomen in de handboeken.⁴ Overigens heeft ook De Vries de palatalisatieanalyse op gegeven moment aanvaard (zie De Vries 1925: 41). Hij bleef zich echter fel verzetten tegen het idee van een Hollandse expansie.

Pées studie kan worden gezien als een voorlopig hoogtepunt in de geschiedenis van de dialectgeografische methode. Van Ginneken (1938: 378) constateert in zijn bespreking van Pées boek ‘dat wij thans, voor geen enkel ander onderdeel der Nederlandsche taal zooveel betrouwbaar, goedgeschift en prachtig uitgegeven taalgeographisch materiaal tot onze beschikking hebben’.

Pées studie sluit de discussie af over het ontstaan van de vorm *-tje*. Hoewel..., Van Ginneken vraagt zich af of er werkelijk sprake is van Hollandse expansie en ‘of juist dat groene gebied rond Leuven, een beetje verder uitgebreid tot Aalst en Tongeren, ten slotte niet het oudste palataliseringsgebied van het Nederlandsche diminutief-suffix geweest is; dat juist omgekeerd als Kloeke en Pée verdedigen, zich van het Zuiden over het heele Noorden verbreed heeft’ (Van Ginneken 1938: 380). En ook *Schönfeld's historische grammatica* klinkt, tenminste met betrekking tot de expansiehypothese, een beetje sceptisch: ‘Terwijl het dus niet twijfelachtig is, dat *-tje* ontstaan is uit *-kijn* [...], is het niet noodzakelijk, de grote verbreiding ervan uitsluitend aan Hollandse invloed toe te schrijven’ (Van Loey 1970: 230).⁵

Al zijn dus nog steeds niet alle problemen definitief opgelost (maar wanneer zijn problemen definitief opgelost?), verschuift de belangstelling naar andere vragen. Kennelijk was men het ook een beetje beu om nog verder te lezen of na te denken over de vragen die centraal stonden in de discussie tussen De Vries en Kloeke. De irritatie daarover kan duidelijk worden afgelezen uit de volgende opmerking van Overdiep in zijn *Stilistische grammatica* (1937):

⁴ Zo schrijft De Vooy in zijn *Nederlandse spraakkunst* (1957: 200): ‘Dat intussen al die zo weinig op elkaar gelijkenden vormen teruggaan op het Mnl. *-kijn* heeft Kloeke duidelijk en scherpzinnig bewezen.’

⁵ Later hervat Marynissen (1998) deze discussie. Ook zij bekritiseert Kloekes hypothese van Hollandse expansie en neemt meer dan één palatalisatiekern aan.

Van een boek over »Het verkleinwoord in onze litteratuur« zou de Nederlandsche taalwetenschap zonder twijfel meer plezier beleven dan van het eindeloze spiegelgevecht over de *geschiedenis* der verbreiding van de *suffixen* in de dialecten. (Overdiep 1937: 234)

Deze passage wordt onder anderen aangehaald door Van Haeringen (1952) en Staverman (1953). Weliswaar keuren ze allebei de opmerking van Overdiep af voor 'de geringe waardering die eruit spreekt voor het werk van anderen, die het dan toch de moeite waard vonden, zich tot dat spiegelgevecht aan te gorden' (Van Haeringen 1952), maar duidelijk wordt wel dat ook zij van mening zijn dat andere vragen in het centrum van de belangstelling zouden moeten komen te staan.

4. 'Vorm en functie van de verkleinwoorden in het moderne Nederlands'

Nadat dus aan het begin van de vorige eeuw de geschiedenis van het diminutief-suffix en de dialectische vormvariatie ervan in extenso zijn besproken, zien we dat de aandacht verschuift naar het nadenken over de functies en het gebruik van diminutieven in 'de algemene taal'. Grimm (1831) had er al op gewezen dat het verkleinwoord meer functies heeft dan alleen om de kleinheid van iets aan te geven. Ook Te Winkel (1862) wilde er met zijn studie over de Nederlandse verkleinwoorden toe bijdragen 'hunne beteekenis op te helderen en hun stilistisch gebruik in het licht te stellen' (p. 82). Opmerkingen over de veelvuldige betekenisomvang van de diminutieven vinden we ook in alle latere studies over deze categorie. Aan het begin van de 20ste eeuw wees bijvoorbeeld Van Wijk in zijn schoolgrammatica *De Nederlandse taal* op de verschillende betekenistoepassingen.⁶ In de tweede druk (1909) had hij aan zijn grammatica een hoofdstuk over woordvorming toegevoegd. Daarin staat ook een opmerking over de bijzondere pragmatische functie van het diminutief: 'Maar verkleinwoorden worden meer dan andere woorden gebruikt, als wij willen laten uitkomen, wat voor waardering wij hebben voor de dingen, waarover wij spreken' (Van Wijk 1913: 216).

De betekenissen en de connotaties van diminutieven staan vervolgens onder andere centraal in de studie van Kruisinga (1942). Hij had zich eerder (1915) al gebogen over 'de vorm van de verkleinwoorden', waarbij het hem ging om de distributie van *-tje* en *-etje*. Nu houdt hij zich vooral bezig met de functie van de ver-

⁶ De schoolgrammatica van Van Wijk (1913) is overigens ook in een ander opzicht interessant voor de ontwikkeling van de Nederlandse morfologie. Geheel in de traditie van zijn tijd (denk bijvoorbeeld aan Hermann Paul) is Van Wijk namelijk van mening dat woordvorming principieel een kwestie is van analogie. Hij onderscheidt drie groepen: klanknabootsing, samenkoppelingen en analogieformaties. 'De derde klasse is verreweg de belangrijkste' (p. 195). Tot deze analogieformaties rekt hij zowel de samenstellingen als de afleidingen: 'Er zijn twee groote klassen van woorden, die alleen en uitsluitend naar analogie van reeds bestaande woorden gevormd worden: dat zijn de *samenstellingen* en *afleidingen*' (p. 200). Van Wijk is bovendien de eerste die de notie 'productiviteit' als descriptief indelingscriterium gebruikt (zie Schultink 1994: 47-48). Door deze opvattingen kan hij in zekere zin als voorloper worden gezien van latere ontwikkelingen (zie hierover de bijdrage van Ariane van Santen in dit boek).

kleinwoorden en wel vanuit een taalvergelijkend perspectief. Centraal staan het Engelse suffix *-y* en het Nederlandse *-ie*, allebei ‘affectief’. Volgens Kruisinga (1942: 61) moet namelijk een onderscheid worden gemaakt ‘tussen de diminutiva en de affectiva in de besproken talen’, waarbij hij het affectieve als gevolg ziet van het diminuerende karakter van de verkleinwoorden. Hij beschouwt vooral *-ie* als affectief suffix en verwijst naar Grimm, die de oorsprong van het diminutiefsuffix zocht in de klank /i/, die we terugvinden in de oude vormen *-līn/-lījn* of *-kēn/-kējn*.

Vor der consonanz geht I her und die natur dieses unter allen des heitersten, leichtesten vocals ist auch für den begriff der diminution am geschicktesten. Ja es scheint, daß zuweilen das bloße I, unbegleitet von consonanten, hinreicht um die verkleinerung zu bewirken. (Grimm 1831: 665)

Etymologische en taalhistorische gegevens ziet Kruisinga (1942) vooral in dienst van zijn synchrone analyse. Hij verwijst naar Grimm om zijn centrale stelling kracht bij te zetten dat het affectieve *-ie* een centrale plaats inneemt binnen de diminutiva. De dialectvariatie daarentegen speelt voor zijn analyse geen rol: hij kiest voor een synchrone aanpak van het diminutief in ‘de algemene taal’ (p. 35).

Kruisinga gaat uitvoerig in op de afleidingen van eigennamen in het Engels (*Andy, Lizzy*), maar hij bespreekt ook meer algemene vragen van de vorm en de functie van het diminutief met betrekking tot het Engels, het Nederlands (en het Afrikaans) en het Duits (met de vormen *-chen* en *-lein*): ‘Het lijkt wel goed hier uitdrukkelijk die functie te formuleren: ze drukken intimiteit uit, het woord opgevat in tweeledige zin: van innigheid en van gemeenzaamheid’ (p. 7). Hij presenteert (vanaf p. 40) een aantal verschillende betekenis- en gebruiksgroepen van de diminutieven.

Kruisinga speculeert ook over de verschillen in frequentie en gebruik binnen en tussen taalgebieden en brengt die in verband met de ‘volksaard’:

Het zal ook wel aannemelijk lijken dat het al of niet gebruik van diminutieven samenhangt met het volkskarakter; zo is het wel geen toeval dat de gemoedelijke Zwitsers en Beieren meer diminutieven gebruiken dan de Pruisen of de Noord-Duitsers in het algemeen. Ook het geringe aantal diminutieven in het Engels zal daar wel mee samenhangen, al kunnen er daarom voor de Scandinaviese talen wel andere redenen zijn waarom ze de afleiding helemaal opgegeven hebben. (Kruisinga 1942: 49-50)

De intrigerende (maar niet beantwoorde) vraag is nu natuurlijk, waarom juist het Nederlands dan toch zoveel diminutieven heeft.

De synchrone oriëntatie van Kruisinga’s onderzoek wordt voortgezet door Van Haeringen (1952: 135), die de aandacht vestigt ‘op een paar eigenaardige functies van de verkleinvormen’, waarvoor hij de term ‘concentratie’ kiest. Het gaat hem om ingekorte vormen zoals *bedankje* (volgens hem van *bedankbriefje*) of *bruintje* (‘bruin paardje’) en *blondje* (‘kind of jonge vrouw met blond haar’). De affectieve waarde krijgen ze door ‘semantische verbijzondering’ die gepaard gaat met diminuering

(p. 137). Enigszins polemissch keert Van Haeringen zich tegen Overdieps vraag om een boek over ‘Het verkleinwoord in onze litteratuur’ en plaatst daartegenover zijn mening ‘dat de Nederlandse taalwetenschap voorlopig het meest zou gebaat zijn met een boek over “Vorm en functie van de verkleinwoorden in het moderne Nederlands”’ (Van Haeringen 1952: 135).

Een uitputtender overzicht van de functies en de betekenismogelijkheden van diminutieven in het Nederlands geeft Staverman (1953). Hij refereert aan Overdiep en Kruisinga en neemt als uitgangspunt de observatie dat het diminutief in het Nederlands zo populair is: ‘Vreemdelingen die onze taal nader leren kennen worden getroffen door de grote menigte verkleinwoorden die we gebruiken’ (p. 408). Zijn uitgangspunt is een zuiver synchrone analyse (‘hoe de diminutiva historisch ontstaan zijn kan ons hier koud laten’) en zijn belangrijkste doel is het ‘de verkleinwoorden (enigszins) stelselmatig te rangschikken’. Bovendien wil hij proberen, ‘het verschijnen van de menigvuldigheid te verklaren’ (p. 408).

Staverman onderscheidt vijf grote groepen (soms met subcategorieën). Naast de ‘werkelijke diminutieven’ kent hij onder andere het ‘gezelligheidsverkleinwoord’, het ‘vernederende’ en het ‘kinderlijke verkleinwoord’. Subgroepen vormen bijvoorbeeld het ‘bescheidenheidsverkleinwoord’ of de ‘diminutiva culinaria’. Als taalcriticus keert hij zich tegen het zijns inziens overmatige gebruik van het diminutief: ‘Deze verkleinwoede ontaardt in een soort ziekte: *diminutivitis*’ (p. 411).

Het gevaarlijkste is het *diminutivum infantile*. Dit is, zoals we al zeiden, niet een vorming door de kinderen, maar aan deze opgedrongen door de moeders, die afdalen tot wat zij als het peil van de kinderen beschouwen. Daarom dient ‘infantile’ ook niet vertaald te worden met ‘kinderlijk’, maar met ‘*kinderachtig*’. (Staverman 1953: 417)

In zijn verklaring van het veelvuldige gebruik van diminutieven sluit Staverman aan bij Kruisinga en net als deze zoekt hij de verklaring ‘in het karakter van ons volk’. Hij presenteert een soort mentaliteitsgeschiedenis van Nederland en concludeert:

Zo zegevierde in ons volk de klein-burgerlijke levenshouding. De rust en de welvaart [...] zijn nog altijd ons ideaal. En zo is ook [...] onze lust in verkleinwoorden verklaard: het *diminutivum sociale*, het ‘gezellige’ verkleinwoord kwam bij dat ‘bij uitnemendheid huiselijke volk’ hieruit voort. (Staverman 1953: 417)

Dergelijke psychologiserende verklaringen zullen we tegenwoordig niet makkelijk meer vinden, maar pogingen om de diminutieven te classificeren zijn er ook tegenwoordig nog. Zo vinden we bij Bakema, Defour & Geeraerts (1993) een uitstekende cognitief-semantische beschrijving en classificatie van de betekenismogelijkheden en de functies van het diminutief in het hedendaags Nederlands.

Ook inzake de vorm van het diminutief is er na 1950 nog het nodige gebeurd. Het onderzoek concentreert zich daarbij vooral op de analyse van de allomorfië van het diminutiefsuffix. Deze lijn van onderzoek begint met de morfonologische

benadering van Cohen (1958) en vindt haar vervolg in de proefschriften van Trommelen (1983) en Van der Hulst (1984) (vergelijk hiervoor Schultink 1994).

5. Besluit

In deze bijdrage heb ik laten zien dat en hoe het morfologisch onderzoek in de loop van de eerste helft van de 20ste eeuw geëvolueerd is van een zuiver diachrone naar een in eerste instantie synchrone discipline. Het onderzoek naar de Nederlandse diminutieven blijkt daarvoor een goede case study te zijn, zoals Henk Schultink (1993, 1994) reeds eerder heeft opgemerkt. Hierbij moet worden aangetekend dat het niet gaat om een absolute breuk. Het synchroon beschrijvende perspectief was ook in de vroege studies geenszins helemaal afwezig en de belangstelling voor het historische perspectief blijft in de hele periode duidelijk herkenbaar. Het gaat meer om een verschuiving van de aandacht, waardoor andere vragen in het centrum van de belangstelling komen te staan.

De deels polemisch gevoerde discussie over het ontstaan van het suffix *-tje* maakt duidelijk dat het zuiver historisch en etymologisch gerichte onderzoek op een doodlopend spoor terecht was gekomen. De doorbraak van de dialectgeografische methode in Duitsland (Wrede) en in navolging daarvan ook in Nederland en België (Pée) betekende een aanzienlijke vooruitgang in het diminutiefonderzoek, zowel in descriptief opzicht als ook met betrekking tot de analyse van de historische gegevens. Pée toont zichzelf verrast over het succes van zijn methode:

We hadden zelf bij het begin van deze studie niet durven vermoeden dat, met de zuiver-modern-dialectgeografische methode, in dergelijke mate overtuigende argumenten voor een bepaald histor. verloop konden worden gesmeed. (Pée 1936: 108)

Kloeke (1923: 231), die zich op Wredes (1908) bevindingen baseert, benadrukt al dat een gecombineerde synchrone en diachrone benadering van de variatie van een bepaald taalverschijnsel (in dit geval het diminutiefsuffix) vruchtbaar kan zijn: ‘Dies möge Junggrammatikern und Dialektgeographen ein Zeichen sein, daß man sich sowohl horizontal wie vertikal dem Lichte der Wahrheit nähern kann.’ In methodologisch opzicht is deze uitspraak nog steeds actueel. De combinatie van de synchrone beschrijving met een analyse van de diachrone ontwikkeling is in de twintigste eeuw veelal opgeofferd voor een a-historische benadering, vaak ook zonder oog voor variatie – een scheefgroei die ons op een spoor gezet heeft dat mijns inziens in veel opzichten net zo doodlopend is als het zuiver historische.

Een tweede conclusie sluit aan bij Kruisinga (1942). In zijn studie van ‘diminutieve en affektieve suffixen in de Germaanse talen’ pleit hij – onder verwijzing naar Grimm – voor een geïntegreerde behandeling van deze talen. Hem ‘lijkt de tijd gekomen om de Germaanse talen weer als ’n geheel te beschouwen, en te behandelen, wat bij de Romaanse talen steeds min of meer gedaan is’ (p. 61).

In zekere zin heeft Van Haeringen (1956) gepoogd dit vergelijkende perspectief weer nieuw leven in te blazen. Zijn onderzoek naar het ‘Nederlands tussen Duits en Engels’ heeft bovendien recentelijk geleid tot een reeks workshops over deze ‘Germanic sandwich’ (zie Hüning e.a. 2006; Vismans e.a. 2010). Dat kan echter niet meer zijn dan een begin. Het vergelijkende onderzoek naar nauw verwante talen is immers geschikt om ons inzicht in het synchrone functioneren ervan te vergroten en werpt tegelijk licht op de mogelijkheden en de beperkingen van variatie en verandering. Het is daardoor een uitstekende manier om onze kennis van de betrokken talen en over taal in het algemeen te vergroten.

Literatuur

- Bakema, Peter (1997). ‘Het onvoltooid verleden verkleinwoord’. *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 113, 201-221.
- Bakema, Peter; Patricia Defour & Dirk Geeraerts (1993). ‘De semantische structuur van het diminutief’. *Forum der Letteren* 34, 121-137.
- Cohen, Antonie (1958). ‘Het Nederlands diminutiefsuffix: een morfonologische proeve’. *De nieuwe taalgids* 51, 40-45.
- Ginneken, Jac. van (1938). ‘Willem Pée’s groot boek over de verkleinwoorden in de Nederlandsche dialecten’. *Onze taaltuin* 7, 378-381.
- Grimm, Jacob (1831). *Deutsche Grammatik*. Dritter Theil. Göttingen: Dieterich.
- Haeringen, C.B. van (1952). ‘Concentratie door diminuering’. *De nieuwe taalgids* 45, 194-199.
- Haeringen, C.B. van (1956). *Nederlands tussen Duits en Engels*. 2de druk [z.j.]. Den Haag: Servire.
- Hulst, Harry van der (1984). *Syllable structure and stress in Dutch*. Dordrecht: Foris.
- Hüning, Matthias; Ulrike Vogl, Ton van der Wouden & Arie Verhagen (red.) (2006). *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. (SNL-reeks 15). Leiden: SNL.
- Kloeke, Gesinus G. (1923). ‘Die Entstehung der niederländischen Diminutiven -tje’. *Zeitschrift für deutsche Mundarten* 18, 217-231.
- Kruisinga, Etsko (1915). ‘De vorm van de verkleinwoorden’. *De nieuwe taalgids* 9, 96-97.
- Kruisinga, Etsko (1942). *Diminutieve en affektieve suffixen in de Germaanse talen*. (Meded. der Ned. Akademie van Wetenschappen, afd. letterkunde. Nieuwe reeks, deel 5, nr. 9). Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers-Maatschappij.
- Loey, A. van (1970). *Schönfeld’s historische grammatica van het Nederlands. Klankleer, vormleer, woordvorming*. Achtste druk. Zutphen: Thieme.
- Marynissen, Ann (1998). ‘Van -(t)ke naar -(t)je. De oorsprong en verspreiding van het Nederlandse diminutiefsuffix -(t)je’. *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 114, 252-269.

- Overdiep, G.S. (1937). *Stilistische grammatica van het moderne Nederlandsch*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Pée, Willem (1936-1938). *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva*. Twee delen. [z.p.]: Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.
- Rainer, Franz (1987). 'Produktivitätsbegriffe in der Wortbildungstheorie'. In: Wolf Dietrich, Hans-Martin Gauger & Horst Geckeler (red.). *Grammatik und Wortbildung romanischer Sprachen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 187-202.
- Schultink, Henk (1993). 'De studie van de Nederlandse morfologie vanuit wetenschapshistorisch oogpunt'. *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 109, 1-24.
- Schultink, Henk (1994). 'Een eeuw Nederlandse morfologie. De ontwikkelingsgang van een discipline'. *Spektator* 23, 45-77.
- Staverman, Werner H. (1953). 'Diminutivitis Neerlandica'. *De Gids* 116, 407-418.
- Trommelen, Mieke Th.G. (1983). *The syllable in Dutch, with special reference to diminutive formation*. Dissertatie Rijksuniversiteit Utrecht. Dordrecht: Foris.
- Vismans, Roel; Matthias Hüning & Fred Weerman (red.) (2010). *Dutch between English and German*. (= Themanummer van *Journal of Germanic Linguistics* 22.4). Cambridge: Cambridge University Press.
- Vooyo, Cornelis G.N. de (1957). *Nederlandse spraakkunst*. Vierde druk, herzien door M. Schönfeld. Groningen, Djakarta: J.B. Wolters.
- Vries, Wobbe de (1921). *Iets over woordvorming*. Opnieuw uitgegeven door C. Kruyskamp (1972). (Verhandeling behoorende bij het Programma van het Gymnasium der gemeente Groningen 1920-1921 en 1921-1922). Zutphen: Thieme.
- Vries, Wobbe de (1924). 'De verkleinuitgangen in de Nederlanden'. *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 43, 105-122.
- Vries, Wobbe de (1925). 'Zijn de verkleinuitgangen met *j* en met *ie* uit Holland naar elders gekomen?' *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 44, 21-43.
- Wijk, Nicolaas van (1913). *De Nederlandsche taal. Handboek voor gymasia en hogere burgerscholen*. Derde, verbeterde en vermeerderde druk. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Winkel, L.A. te (1862). 'Over de verkleinwoorden'. *De taalgijs* 4, 81-116.
- Wrede, Ferdinand (1908). 'Die Diminutiva im Deutschen'. *Deutsche Dialektgeographie* 1, 71-144.
- Zwart, Jan-Wouter (2008). 'Views from the closet: Wobbe de Vries (1863-1942)'. In: Lo van Driel & Theo Janssen (red.). *Ontheven aan de tijd: linguïstisch-historische studies voor Jan Noordegraaf bij zijn zestigste verjaardag*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam / Münster: Nodus Publikationen, 243-254.